

МЕТОДОЛОГІЯ ПІДГОТОВКИ ЛЕКЦІЙ З КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА

В статті розкривається методика підготовки і проведення лекцій з кримінально-виконавчого права, аналізується специфіка функцій лекцій як одного з дидактичних методів навчання. Процес навчання – багатогранна і багатофакторна діяльність педагога і студентів, він спрямований на реалізацію низки функцій. А оскільки лекція займає особливо важливе місце в навчально-виховній роботі, то вона містить у собі можливості здійснення освітньої, розвиваючої, виховної, організуючої функцій.

Ключові слова: знання, лекція, функція, кримінально-виконавче право України, дидактика, мета, проблема, викладач.

Постановка проблеми. Існує три основних мети кримінально-виконавчого права як науки, галузі права і навчальної дисципліни:

- 1) пошук нових знань;
- 2) застосування цих знань для вирішення практичних проблем;
- 3) передача знань. Саме на досягнення останньої мети спрямована методика викладання кримінально-виконавчого права.

Кримінально-виконавче право є самостійною галуззю права в системі права. Шлях до визнання його самостійною галуззю права був тривалий і нелегкий. На протязі довгого часу виправно-трудове право (яке історично передувало кримінально-виконавчому праву) не визнавалося самостійною галуззю права. Як стверджує М.О. Стручков, судження про те, що ця галузь права (на той час – виправно-трудове право) є самостійною, вперше було запропоновано науковцями у 1957 році [1, с. 18-19]. В подальшому це положення отримало відповідне обґрунтування та розвиток. До того часу, виправно-трудове право визнавалося лише частиною або підгалуззю кримінального права.

Разом з розвитком кримінально-виконавчого права як галузі правової науки прийшло розуміння необхідності методики викладання кримінально-виконавчого права та підготовки професійних кадрів для працівників ДПтСУ.

У сучасних умовах методика викладання кримінально-виконавчого права стала однією з базових при підготовці дипломованих фахівців за спеціальністю – правознавство, так як одним з необхідних навичок кваліфікованого фахівця повинно бути знання Кримінально-виконавчого Кодексу України та вміння застосувати його норми на практиці.

Результати теоретичного аналізу. Підготовка лекцій – багатоаспектний, тривалий і складний процес. Відповідь досвідчених викладачів вищої школи на запитання молодих колег "Як довго ви готувалися до лекції? – "Все життя". Це обумовлено, по-перше, дією поширеною істини: "Чим більше вивчаш, тим глибше усвідомлюєш, що знаєш мало". По-друге, високою науково-педагогічною відповідальністю за ефективність навчального процесу і авторитет викладача вищої школи. Тож не випадково в системі вищої освіти традиційно визначено посадові рівні науково-педагогічних працівників: асистент, викладач, старший викладач, доцент, професор. Такі рівні просування за професійною ієрархією передбачають безперервний загальнокультурний, кваліфікаційний і професійний ріст співробітника. У ВНЗ третього і четвертого рівнів акредитації лекції доручають читати, як правило, професорам, доцентам, старшим викладачам. В освітніх установах вищого рівня традиційно дотримуються принципу професійної спеціалізації: один викладач веде дві споріднені дисципліни, а найкраще – коли одну. Це дає можливість глибоко знати свій предмет, постійно стежити за новою науковою інформацією, систематизувати її. Молодий викладач, готуючись до викладацької роботи, має цілеспрямовано і системно накопичувати матеріал для підготовки лекцій. З цією метою необхідно аналізувати наукові джерела, фіксувати результати, дотримуючись карткової системи за тематичним принципом згідно тем навчального курсу, з якого необхідно готувати тексти лекцій. Для цього можна рекомендувати картки з паперу розміром 210 x 150 мм (A8). У правому верхньому куті записують тему, проблему, якої стосується виписка. Назви тем, проблем повинні відповідати, проблематики лекційного курсу. В кінці виписки вказуються бібліографічні джерела. У процесі підготовки до академічної лекції потрібно дотримуватися такої послідовності.

1. Ознайомлення з навчальним планом спеціальності з метою визначення місця навчальної дисципліни в системі всіх дисциплін, спрямованих на підготовку спеціалістів певного профілю.

2. Вивчення програми з конкретної дисципліни для ознайомлення з логікою побудови навчального курсу, змістом лекційних, практичних, лабораторних занять.

3. Ознайомлення з підручниками та навчальними посібниками з предмету, з'ясування, в якому обсязі в них розкрито зміст навчального матеріалу щодо вимог програми. Відбір додаткової наукової літератури, в якій міститься найновіша інформація з проблем навчальної дисципліни.

4. Виділення дидактичного матеріалу щодо вимог конкретної теми з урахуванням інтелектуальних можливостей студентів.

5. Ознайомлення з новими (невідомими студентам) науковими поняттями, термінами, їх етимологією.

6. Відбір та систематизація методів, засобів, прийомів, прикладів, які будуть використані в лекції.

7. Підготовка текстового варіанта лекції. Вона потребує особливої уваги і старанності. Ні в якому разі в тексті лекції не слід дублювати базовий підручник або навчальний посібник. Такий підхід лише дискредитує викладача, психологічно знижує у студентів інтерес до дисципліни. За обсягом текст лекції, яка розрахована на дві академічні години, повинні бути 20-24 сторінки. Структура лекції містить такі аспекти: визначення теми і питань, які будуть розглядатися в лекції; список рекомендованої літератури, перелік нових наукових понять (дефініцій), які вводяться в цій темі; виклад змісту навчального матеріалу; загальні висновки.

8. Опрацювання відредагованого дидактичного матеріалу лекції. Для початківця корисним є аудіо-, а ще краще відеозапис, яка дає можливість внести корективи щодо змісту, темпу, ритму.

9. Перенесення змісту лекції на каталожні картки у формі коротких тез, опорних сигналів і подій. Це дає можливість в аудиторії звільнити себе від залежності від тексту, відійти від прямого читання, а реалізувати лекцію шляхом розмірковувань, творчих пошуків істини спільно зі слухачами.

10. Створення допоміжного, резервного дидактичного матеріалу до лекції (приклади, опорні сигнали, факти для підтримки позитивного емоційного настрою студентів та ін.) [2, с. 53-55]. Текст лекції не повинен бути стабільним і використовуватися протягом багатьох років. Кожного разу, повертаючись до опрацювання академічного курсу, необхідно переглядати її зміст, приклади, аргументацію окремих наукових положень, враховувати нові досягнення науки, появу додаткових джерел інформації, професійну спрямованість студентів та ін. Викладач вищої школи весь час повинен знаходитися в творчому науково-методичному пошуку. Адже студенти цінують його не тільки (і не скільки) як інформатора, їх захоплює перш за все творче дійство педагога на лекції. Коли мова йде про лекції у вищому навчальному закладі, то мається на увазі академічна лекція, яка відповідає навчальному завданню конкретної дисципліни і спрямована на реалізацію відповідної програми. Це ставить певні вимоги до змісту, структури, технології і методики підготовки і читання лекції.

Вимоги до академічної лекції: сучасний науковий рівень і насичена інформативність, переконлива аргументація, доступна і зрозуміла мова, емоційність, чітка структура і логіка, наявність яскравих прикладів, наукових доказів, обґрунтувань, фактів.

Структура академічної лекції: план – основні питання лекції; вступна частина – зв'язок з минулою лекцією, введення в тему; виклад основних положень з акцентованими висновками за кожним окремо; підбиття підсумків – загальний висновок. Академічна лекція будується на принципах системності, інформативності, наочності, зрозумілості (доступності). Кожна лекція є логічно завершеною ланкою єдиної замкненої системи – курсу лекцій. У її тексті повинні бути чітко пов'язані між собою структурно-логічні дидактичні блоки. Проектується графічний текст, планується, де, коли, скільки і які схеми, малюнки, графіки, формули подаються як підтвердження вербальної інформації. Принцип наочності реалізується засобами візуалізації (роздатковий матеріал, схеми, планшети і т.п.). Лекція повинна читатися зрозумілою для студентів мовою, незнайомі слова і терміни роз'яснюються, не слід перенасичувати лекцію "наукоподібними" термінами і модними іноземними словами. Текст (лат. *texturn* – виткане) лекції повинен бути логічним, простим і зрозумілим [6, с. 91-92].

Основне місце в науково-педагогічній діяльності викладача ВНЗ займають тематичні лекції з курсу конкретної навчальної дисципліни. Це, так би мовити, щоденна, "буденна" робота викладача і студентів. Вона вимагає цілеспрямованості, систематичності і послідовності, логічної узгодженості між окремими темами. Опрацювання навчального курсу завершується підсумковою (заключною) лекцією. Головне завдання такої лекції полягає в тому, щоб дати можливість студентам усвідомити науковий, методологічний стержень розвитку науки, окреслити перспективи подальшого становлення кримінально-виконавчого права.

Процес навчання – багатогранна і багатофакторна діяльність педагога і студентів, він спрямований на реалізацію низки функцій. А оскільки лекція займає особливо важливе місце в навчально-виховній роботі, то вона містить у собі можливість здійснення освітньої, розвиваючої, виховної, організуючої функцій. Освітня функція лекції забезпечує можливість для оволодіння змістом навчального матеріалу на рівні історичного досвіду та ознайомлення з новими досягненнями науки, усвідомлення перспективи подальшого розвитку наукових пошуків у відповідній галузі права, а також розкриття можливостей використання конкретних знань у професійній діяльності. Одночасно лекція допомагає студентам зорієнтуватися у великому масиві інформації: ознайомитися з літературою, тенденціями наукових пошуків учених, науковими школами, привести наукову інформацію в упорядковану систему. Розвиваюча функція лекції обумовлена необхідністю забезпечення оптимальних умов для інтелектуального розвитку особистості шляхом включення її в активну розумову діяльність. Розвиток і навчання – взаємопов'язані процеси. Розумовий розвиток – передумова успішності навчання, але й

навчання в свою чергу сприяє розвитку. У процесі отримання інформації значне її кількість "випадає" з пам'яті. І це – закономірний процес. Важливо, що людина буде мати в залишку. Істотно, лише б це був певний прогрес в інтелектуальному розвитку. Тому на лекції треба вдаватися до таких прийомів, які б спонукали кожного студента до активного мислення у всіх його проявах. Виховна функція лекції дає можливість формувати у майбутніх фахівців певні морально-духовні якості безпосередньо через зміст навчального матеріалу та організацію їх на конкретну пізнавальну діяльність. Зміст навчального матеріалу повинні сприяти формуванню у студентів наукового світогляду, громадянської відповідальності, працьовитості. Організуюча функція лекції особливо важлива з точки зору мобілізації студентів на навчальну діяльність. Це той стрижень, навколо якого групуються всі інші види навчальної діяльності; вістря, яке визначає координати щоденної навчальної роботи. На лекції студент повинен отримувати психолого-педагогічне спрямування для організації всіх ланок своєї діяльності [5, с. 58-59]. На кожній лекції педагог повинен піклуватися про створення оптимальних умов для реалізації зазначених функцій.

Включення в лекцію низки проблемних ситуацій, виділення завдань буде сприяти активізації мислення студентів, а отже, і розвитку їх інтелекту.

Під час лекції викладач конкретними педагогічними діями повинен організувати студентів на поглиблене осмислення теми: підібрати приклади; ознайомити з науковою літературою з тієї чи іншої проблеми; систематизувати матеріал та ін. Таким чином, моделювання організаційно-змістовної структури лекції з точки зору необхідності реалізації вимог основних функцій навчання є важливим чинником підвищення її ефективності [3, с. 68-69].

Необхідно виділити ряд загальнодидактичних вимог до лекції у вищій школі. По-перше, зміст лекції має відповідати робочій навчальній програмі, відображати нові досягнення науки, висвітлювати перспективи подальшого розвитку наукових пошуків. По-друге, в лекції повинні реалізовуватися вимоги загальнодидактичних принципів навчання: науковості, систематичності і послідовності, свідомості, активності і самостійності, наочності, зв'язку змісту навчального матеріалу з професійною діяльністю, доступності, емоційності. По-третє, мають бути забезпечена логічно доцільна структура лекції згідно змісту навчального матеріалу. По-четверте, лекція повинна сприяти активізації діяльності студентів з метою їх інтелектуального розвитку. По-п'яте, в лекції доцільно виділяти певні компоненти змісту для самостійного опрацювання студентами з належним методичним забезпеченням. Який би не був досвідчений викладач, він повинен завчасно підготувати повний текст лекції, постійно вдосконалювати, поліпшувати її, доповнювати, додавати новий матеріал, проектувати хід, подумки тренуватися. Підготовка та читання лекцій, якщо підходити до цього серйозно і відповідально, – складна, важка і затратна в часі робота. К.Д. Ушинський писав, що мистецтво висококласної розповіді зустрічається у викладачі не часто, – не тому, що це рідкісний дар природи, а тому, що і обдарованій людині треба багато попрацювати, щоб виробити в собі здатність якісної педагогічної розповіді. Шкідливими і небезпечними є поради окремих, як правило слабких, лекторів молодим типу: "Будь переконаним в тому, що ти в аудиторії найрозумніший, що студенти все сприймуть, що б ти не говорив". Треба кожного разу ретельно готуватися до лекції, продумувати її сценарій щодо конкретної аудиторії, бути вимогливим до себе, самокритичним. Однією з важливих вимог лекції є її емоційність. Але не слід перенасичувати лекцію емоціями. Рациональний та емоційний компоненти мають бути збалансованими. Ніяка емоційність, вишукані прийоми педагогічної техніки не замінять і не закриють змістовної порожнечі, наукової неможливості, невідповідності викладача. Необхідно враховувати особливості студентської аудиторії. Одну й ту саму лекцію треба подавати по-різному в залежності від профілю ВНЗ, факультету, курсу, форми навчання. Певна специфіка властива й викладу лекцій студентам заочної форми навчання [4, с. 76-77].

Висновки. Отже, методичні вимоги до лекції повинні бути сформовані таким чином, щоб студенти зрозуміли, зацікавилися її змістом, осмислено законспектувати і при цьому не перевтомилися. Важливою умовою цього є ораторське і педагогічне майстерність лектора, його мовна культура. Треба вміло користуватися текстом лекції, не допускаючи безперервного монотонного читання і не відриваючись далеко від теми, захопившись окремими деталями і деталями. Необхідно створювати оптимальні умови для конспектування. Значущі моменти, дидактичні одиниці доцільно виділяти інтонацією, зміною темпу, повторенням. Корисними під час лекції будуть рекомендації викладача типу: "Цю тезу підкресліть", "Виділіть це поняття певним позначенням", "Це можна не записувати, послухайте, а рука відпочине". Зберігаючи оптимальний темп викладу, лектор повинен бути впевненим, що студенти встигають конспектувати, розуміють і осмислюють почуте, не перенапружуючи свої зусилля до стресового стану.

Використані джерела

1. Стручков Н.А. Курс исправительно-трудового права. Проблемы общей части / Н.А. Стручков. – М. : Юридическая литература, 1984. – 308 с.
2. Вроейнстийн А.И. Оценка качества высшего образования / Вроейнстийн А.И. – М. : Изд-во МНЭПУ, 2000. – 179 с.

3. Загвязинский В.И. Методология и методы психолого-педагогического исследования: Учебное пособие / В.И. Загвязинский, Р.М. Атаханов. – М. : Издательство "Академия", 2005. – 208 с.
4. Коджаспирова Г.М. Технические средства обучения и методика их использования : Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Г.М. Коджаспирова, К. В. Петров. – М : Издательство "Академия", 2001 – 256 с.
5. Кулисевиц Ч. Основы общей дидактики / Ч. Кулисевиц / Пер. с польск. О. В. Долженко. – М. : Высш. шк., 1986. – 368 с.
6. Филиппов Л.Д. Высшая школа США / Л.Д. Филиппов. – М. : Наука, 1981. – 328 с.
7. Чернилевский Д.В. Дидактические технологии в высшей школе : Учеб. пособ. для студ. вузов / Д.В. Чернилевский. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 437 с.

Kolomiets N.

PREPARATION METHODOLOGY OF LECTURES ON PENAL LAW

The paper analyzes the method of preparation and holding of lectures on penal law, the specifics of lectures functions as one of the didactic teaching methods. The teaching process – is multifaceted and multifactor activity of the lecturer and students, aimed at implementation of a number of functions. And since the lecture takes very important role in educational work, it exercises educational, developing, teaching, organizing functions.

The structure of academic lectures: plan – basic lecture questions; introductory part – connection with the past lecture, an introduction to the topic; main content with accented findings for each separately; debriefing – a general conclusion. Academic lecture is based on the principles of consistency, informativeness, clarity, comprehensibility (availability). Each lecture is logically completed part of a unified closed system – a lecture course. In its text structural and didactic logic blocks should be clearly linked. Graphic text should be designed and it should be, planed where, when, how much and what schemes, drawings, graphs, formulas could be used as confirmation of verbal information. The principle of clarity is implemented by visualization tools (handouts, charts, boards, etc.).

Methodological requirements for lectures should be formed so that the students could understood, become interested in its content, write the lecture down and do not overstrain. An important condition for this is lecturer public speaking and teaching skills, his linguistic culture. Lecturer must skillfully use text of lectures, avoiding continuous monotone reading and going away from the subject. It is necessary to create optimal conditions for note-taking. Important ideas, didactic units should be emphasized by the tone, tempo change, and repetition. Lecturers' recommendations such as: "Underline this thesis", "Select this concept by specific symbol", "Don't write this down, listen, and give your arm some rest" could be useful. Maintaining optimal rate of the lecture, the lecturer has to be sure that students have time to take notes, understand information presented and do not overstrain.

Key words: knowledge, lecture, function, penal law of Ukraine, didactics, objective, problem, the lecturer.

Стаття надійшла до редакції 15.03.2015